

Podobne zdanie jak Thadden-Trieglaff reprezentuje na temat społeczno-politycznej działalności zjazdów ewangelickich Richard von Weizsäcker późniejszy przewodniczący *Kirchentagu*. Uważa on, że zapewnienie warunków życia wszystkim ludziom, bezpieczeństwo i pokój w świecie zależy bezpośrednio od rozwiązania problemów ludzkości, w czym uczestniczyć powinni wszyscy chrześcijanie. *Kirchentag*, zdaniem Weizsäckera, jest odpowiednim forum do walki ewangelików niemieckich o te właśnie cele. Do głosu znanych przedstawicieli protestantyzmu niemieckiego dołączyli się także autorzy omawianej pracy podkreślając, że *Kirchentag* nie powinien reprezentować partykularnych interesów EKD, a zajmować się wszelkimi dziedzinami życia społecznego i politycznego.

Reasumując swoje rozważania autorzy książki stwierdzili, że powojenna historia kościoła ewangelickiego w znacznym stopniu określona została właśnie przez forum EKD — Niemiecki Ewangelicki *Kirchentag* i jego religijną, społeczną i polityczną funkcję.

Marek Baumgart

The German Question edited by Walther Hubatsch in association with Wolfgang Heidelberg, Werner John, Klaus Eberhard Murawski, Johanna Scomerus. New York 1967, 512 ss.

Ta obszerna publikacja, omawiająca „problem niemiecki”, składa się z pięciu następujących części: I. *Problem niemiecki w ujęciu historycznym*; II. *Podzielone Niemcy oraz problem zjednoczenia*; III. *Kwestia Berlina*; IV. *Niemieckie terytoria wschodnie*; V. *Wnioski końcowe — znaczenie problemu niemieckiego*.

W części pierwszej autorzy przedstawiają szeroko aspekty historyczne problemu niemieckiego od X w. do utworzenia III Rzeszy. W zakończeniu tych rozważań usiłują usprawiedliwić politykę zagraniczną państwa hitlerowskiego, zaliczając do jej sukcesów zajęcie Zagłębia Saary (1935), remilitaryzację Nadrenii (1936), wchłonięcie Austrii i aneksję Sudetów. Autorzy nie akceptują jedynie faktu okupacji Republiki Czechosłowackiej, przemilczając zarazem tzw. układ monachijski. Mówiąc o wysiłkach podejmowanych na rzecz rozwiązania „problemu Gdańska” i „polskiego korytarza” przyznają, że „ta polityka doprowadziła do wybuchu II wojny światowej, która rozpoczęła się dnia 1 września 1939 r. niemieckim atakiem na Polskę” (s. 17).

Drugą część pracy otwiera rozdział zatytułowany *Wydarzenia w czasie i po II wojnie światowej aż do proklamowania NRF*. Po omówieniu Karty Atlantyckiej, autorzy scharakteryzowali postanowienia konferencji trzech wielkich mocarstw w Teheranie oraz przedyskutowanych tam zagadnień, akcentując teorię rekompensaty, która — ich zdaniem — stała się podstawą powrotu Polski nad Odrę i Bałtyk. Praca przypomina, że dnia 12 września 1944 r. trzy mocarstwa sprzymierzone wyznaczyły linie demarkacyjne przyszłych stref okupacyjnych, wytyczając granice pomiędzy wschodnimi a zachodnimi Niemcami, a 14 listopada 1944 r. zawarty został *Drugi protokół w sprawie stref, wytyczający granicę pomiędzy brytyjską i amerykańską strefami okupacyjnymi*.

Omawiając następnie konferencję jałtańską i poczdamską autorzy rozważają przede wszystkim principia polityczne, zagadnienia ekonomiczne (w tym problemy reparacji) oraz sprawy zarządu poszczególnych stref.

Trzeba zaznaczyć, że autorzy wyczerpująco relacjonują wiele faktów i wydarzeń, jednak komentarze z reguły są tendencyjne. Pisząc np. o deklaracji marszałka W. Sokołowskiego złożonej w dniu 20 marca 1948 r. przed Sojuszniczą Radą Kontroli autorzy nie przytoczyli głównej jej osnowy, jak również faktu, że Związek Radziecki konsekwentnie stał na stanowisku realizacji postanowień międzynarodowych powziętych w Jaldzie i Poczdamie oraz bronił w pracach Rady zasady

jednomyślności decyzji. Od 1 sierpnia 1945 r. do początku drugiego półrocza 1947 Sojusznicza Rada Kontroli powzięła 131 decyzji. Od 1 lipca 1947 r. do lutego 1948 jedynie 9 decyzji uzyskało pełną jednomyślność.

Autorzy nie dostrzegli, że to właśnie Związek Radziecki w czasie konferencji Rady Ministrów Spraw Zagranicznych w 1949 r. wystąpił z następującym umotywowaniem zasady jednomyślności.

1. Życie potwierdza słuszność zasady jednomyślności, ponieważ po zawieszeniu działalności Sojuszniczej Rady Kontroli trzy mocarstwa zachodnie podejmują w ważniejszych przypadkach swe decyzje jednomyślnie.
2. Przykładem działania na zasadzie jednomyślności jest jeden z organów głównych Narodów Zjednoczonych, a mianowicie Rada Bezpieczeństwa, której uchwały merytoryczne wymagają jednomyślności pięciu wielkich mocarstw — stałych członków Rady.
3. Zasada jednomyślności stanowi normalną regułę działania w życiu międzynarodowym.
4. Sojusznicza Rada Kontroli stanowi jeden z głównych czynników utworzenia jednolitych Niemiec, ponieważ organizacja kontroli sojuszniczej wpływa na organizację jednolitego państwa niemieckiego¹.

Przedstawiając opublikowany dnia 10 marca 1952 r. radziecki projekt traktatu pokojowego z Niemcami autorzy pomijają jego merytoryczne propozycje. Twierdzą, że projekt został przyjęty w NRF sceptycznie, gdyż rzekomo nie zapewniał dostatecznego bezpieczeństwa politycznego i wojskowego zneutralizowanemu państwu niemieckiemu. Pokazują swoje prawdziwe oblicze pisząc, że „rząd federalny uważał bezpieczeństwo swego terytorium w pełni zagwarantowane jedynie poprzez obecność oddziałów mocarstw zachodnich, częściowo dlatego, że w owym czasie Niemcy zachodnie nie posiadały jeszcze własnych sił zbrojnych” (s. 37).

Autorzy podtrzymują znaną tezę, że jedynie rząd federalny stanowi wolną i legalną władzę, upoważnioną do przemawiania w imieniu całego narodu niemieckiego. Nie dostrzegając, czy wręcz negując istnienie NRD wykazują najpełniej złą wolę. Tymczasem w ciągu 20 lat, jakie upłynęły od deklaracji o przekazaniu rządowi Niemieckiej Republiki Demokratycznej administracji obszaru b. strefy radzieckiej Niemiec, istnienie NRD jako suwerennego państwa stało się faktem, uznawanym przez coraz więcej państw i wywierającym pozytywny wpływ na stosunki międzynarodowe we współczesnym świecie.

Czwarta część pracy zatytułowana *Niemieckie terytoria wschodnie* została ujęta następująco: a) zarys linii Odra-Nysa; b) linia Odra-Nysa w polityce międzynarodowej i niemieckiej poczynając od 1945; c) przesiedlenia ludności niemieckiej z niemieckich terytoriów wschodnich oraz innych terenów; d) rozwój niemieckich obszarów wschodnich pod obcą administracją od 1945 r. Przedstawiając historyczne i polityczne przesłanki oparcia granicy Polski na Odrze i Nysie autorzy sięgają do źródeł z okresu walki koalicji antyhitlerowskiej, m. in. do materiałów konferencji w Jałcie i Poczdamie. Ale od razu tendencyjnie stwierdzają, że Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego wysunął postulat przesunięcia zachodniej granicy Polski na Odrze i Nysie dopiero w końcu września 1944 r. Tymczasem w Manifestie Lipcowym czytamy:

„Stawajcie do walki o wolność Polski, o powrót do Matki — Ojczyzny starego polskiego Pomorza i Śląska Opolskiego, o Prusy Wschodnie, o szeroki dostęp do morza, o polskie słupy graniczne nad Odrą”.

Omawiając dalej umowę poczdamską z dnia 2 sierpnia 1945 r. autorzy podkreślają „szokujący język” jej rozdziału XIII, dotyczącego zorganizowanego przesiedlenia ludności niemieckiej. Chodzi tu zapewne o sformułowania dotyczące przesiedlenia mniejszości niemieckiej z obszaru Polski, Czechosłowacji i Węgier, nie budzące przecież wątpliwości co do intencji wielkich mocarstw. Obszerną wykładnię

¹ A. Klafkowski, *Umowa Poczdamska z dnia 2 VIII 1945 r.* Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1960

postanowień rozdziału XIII umowy poczdamskiej przedstawił niedawno prof. L. Ehrlich w pracy pt. *Suwerenność Polski na Ziemiach Zachodnich i Północnych* (Katowice 1967), pisząc m. in.:

„Główną przesłanką tego postanowienia rozdziału XIII, o ile szło o Polskę, była ostateczność władztwa Polski na jej Ziemiach Zachodnich i Północnych, bo nie wysiedlanoby ludności niemieckiej, gdyby nie wiedziano, jakie mogą nastąpić zmiany”. (...)

„Przesłanką postanowienia rozdziału XIII aktu poczdamskiego było i to, że rząd polski wykonuje już na tych obszarach suwerenność. (...) I tu przez Polskę rozumiano cały obszar państwa polskiego, a więc także ziemie aż po Odrę i Nysę” (ss. 33 - 34).

Z kolei autorzy omawianej pracy zestawiają stanowiska i oficjalne wypowiedzi dotyczące granicy na Odrze i Nysie (np. prezydenta J. B. Tito, ówczesnego przewodniczącego Rady Ministrów ZSRR N. S. Chruszczowa z 10 listopada 1958; prezydenta Ch. de Gaulle'a z 25 marca 1959; ministra M. Debré; premiera J. Nehru z 23 sierpnia 1961 r.).

Autorzy nie mogli pominąć faktu zawarcia przez Polskę i NRD uroczystego układu o wytyczeniu ustalonej i istniejącej granicy polsko-niemieckiej. Popołniają przy tym szereg tendencyjnych błędów dotyczących nazewnictwa i dat.

Publikację zamykają wnioski końcowe, omówienie znaczenia problemu niemieckiego, obszerna bibliografia (znajdujemy w niej również kilka prac autorów polskich), indeksy oraz mapy.

I właśnie te ostatnie w sposób najdobitniejszy ilustrują rewizjonistyczną tendencję wydawnictwa. Na mapie zatytułowanej *Niemcy pomiędzy 1919 a 1937* (s. 489) obszar Pomorza, Wielkopolski oraz Górnego Śląska w granicach państwa polskiego oznaczono inaczej niż pozostałe tereny polskie objaśniając, że dotyczy to „ziem odłączonych”. Na s. 490 zamieszczono absurdalną mapę pt. *Wielkie Niemcy w czasie II wojny światowej 1939 - 1945*, nawiązującą do koncepcji *Grossdeutschland*. Nie można przecież zmian zachodzących na kontynencie europejskim w wyniku rozpetanej przez hitleryzm II wojny światowej ujmować w sposób statyczny. Uwaga, iż mapa pokazuje granice z 1941 r. zakrawa na ironię, ponieważ trwała wojna, a próba dyktatu militarno-politycznego narzuconego siłą narodom Europy nie mogła wywrzeć skutków prawnych w przedmiocie zmian terytorialnych.

Na s. 490 mapa *Niemcy po II wojnie światowej* nie uwzględnia przywrócenia na Ziemiach Zachodnich historycznego nazewnictwa polskiego. Inna mapka przedstawia tendencyjnie status Berlina negując fakt, że Berlin wschodni stanowi część obszaru i stolicę Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Mapa akcentuje istnienie tzw. muru berlińskiego.

Tak więc ta obszerna książka, nie może zyskać pozytywnej opinii, ponieważ zbyt często służąc rewizjonistycznym tezom mija się z prawdą.

Aleksander Mleczak

Ludzie morza. Praca zbiorowa pod redakcją Ludwika Janiszewskiego. Instytut Zachodnio-Pomorski. Szczecin 1969, 166 ss.

W miarę wzrostu rangi społecznej zawodów związanych z morzem i znaczenia gospodarki morskiej w życiu całego narodu zaistniała potrzeba spopularyzowania wiedzy o tych zawodach, ukazania wyników dotychczasowych prac badawczych, przedyskutowania stosowanych technik, procedur, ustalenia perspektyw dalszych badań oraz powiązania prowadzonych studiów z praktyczną działalnością poszcze-